

15 Ocak 2021 tarihine dek Depo İstanbul'da devam edecek olan Merve Ertufan'ın *Kafakurcalayan* adlı kişisel sergisi sanatçının son birkaç yılda ürettiği yerleştirmeleri, videoları ve metinsel işlerini bir araya getiriyor. Ertufan, anekdot benzeri durumlardan ve uydurma paradokslardan çıkarılmış dil oyunları, felsefi bulmacalar ve bilmecelerle uğraşarak bir otobiyografik bir öbek ortaya çıkarıyor

İngilizce “Bir kere gördün mü, bir daha görmezden gelemezsin” diye bir laf var. (*Once you see it, you cannot unsee it.*) Merve Ertufan'ın Tütün Deposu'ndaki kişisel sergisi *Kafakurcalayan*'ı gezerken yumurta imgesi aklıma aynı bu şekilde takıldı ve bir daha kurtulamadım. İşin aslı, son dönemde arşiv ve rejenerasyon üzerine yaptığım araştırma kapsamında Marcel Broodthaers'in çalışmalarını incelediğim için yumurta imgesi halihazırda zihnimdeydi. Ertufan'ın eserlerini ele alırken, biçimsel bir benzerlik gözlemlenimin ötesinde, yumurtanın çoğulluğa gebe, tekil bir öz olması nedeniyle de tekrar tekrar bu metafora ve Broodthaers'a geri döndüm.

Sergide metin ağırlıklı iki video yerleştirme var.

Bunlardan *Bir cevap şaşırtabilir mi?* girişte, mekânın tabanında bizi karşılıyor. Bu eserin bir önceki versiyonunu 2017 yılında gerçekleşen Sharjah Bienali İstanbul sergisi BAHAR'dan hatırlıyoruz. Sergide geriye kalan tüm eserler ilk defa izleyiciyle buluşuyorlar. Bu nedenle, bu eseri sergiye kaynaklık eden, serginin içinden türediği bir yumurta olarak değerlendiriyorum. Biçimsel olarak da, eser, yerde yatan kırık bir yumurta kabuğuna benzeyen, iki parça yüzeye yansıtılan metin temelli bir video döngüsünden oluşuyor. Varoluşsal soruları teklik ve ikilik ekseninde ele alan bir diyalog metni, yüzeyin birbirinden ayrılmış iki ayrı kanadında görünüp kayboluyor. Bu, tek bir benliğin ikiye bölünmesi mi yoksa iki ayrı bilincin bir diyalogu mu zaman zaman emin olamıyoruz. Diyalog, dilin soru-cevap ikiliği üzerine kurulu olsa da, soru cevap silsilesi bir sonuca varmıyor. Daha çok genişleyip tekrar daralan, ayrışıp tekrar birleşen bir momentumu var. Sanatçı, eseri bir metafor üzerinden kurgulamadığı ve yumurtanın genelde yaratılış, doğurganlık ve afrodizyakla ilişkilendirilmesi nedeniyle biçimini “oval benzeri formlar” ya da “yumurta-olmayan” olarak betimliyor. Öte yandan Marcel Broodthaers'in yumurtası, benliğin bağımsızlığıyla, biricikliğiyle ve aynı anda aleladeliliğiyle ilgili. (Thomas McEvilley, *Another Alphabet: The Art of Marcel Broodthaers*, 1989, Artforum)

Broodthaers, 40 yaşına gelene kadar zaman zaman sanat eleştirisi yazıları yazan bir şair. 1964'te *Pense-Bête* başlıklı son şiir kitabının 50 kopyasını alçı tabanlara sabitleyerek heykel olarak sergilediği ilk sergisini açıyor. Bu tarihten 1976 yılındaki ölümüne kadar geçen 12 yılda ortaya koyduğu sanat eserlerinde tekrar tekrar kullandığı buluntu malzemelerden biri en sevdiği restorandan tedarik ettiği, içi itinayla boşaltılmış tavuk yumurtası kabuğu. “Her şey yumurtadır,” diyor Broodthaers. “Dünya bir yumurtadır, büyük yumurta sarısı güneşten doğmuştur. Bir dalganın göbeği ise beyazdır. Bir yumurta kabuğu yığını, ay... Yumurta kabuğu tozu, yıldızlar... Her şey, ölü yumurtalar...” (Marcel Broodthaers, Maria, 1966, MoMA Koleksiyonu)

Ertufan, ikilik, teklik ve benlik üzerinde tartışmalar ekseninde kurguladığı çalışmalarında mükemmelliği de ele alıyor. Yumurta biçimsel olarak mükemmel, bir yandan da mütevazı bir imge. Broodthaers mükemmelliği ideal olmak üzerinden değil görünmez olmakla tanımlıyor. “Bir nesne biçimi mükemmel olduğunda görünmezdir” diyor.*

Sergideki diğer metin temelli yerleştirme *Geç Kalan Yanık*'nin sesi, benliğin tekliliği-ikiliği konusu üzerine sanatçının kendi sesinden yankılanarak devam eden bir monologdan oluşuyor. Sanatçı, insanın kendi imgesiyle ayrışması ekseninde benlikle ayrışma, benliğin tekliliğinin bozulması ve bununla bağlantılı olarak şimdiki zamandan, andan ayrışmaktan bahsediyor. Yerleştirme, mekâna simetrik olarak, iki ayrı dilde, iki kere yerleştirilmiş. Eser, sanatçının teninin yakın plan çekimlerinden oluşan bir videonun iki küçük oval halinde siyah bir arkaplan önünde giderek büyüdüğü ve bulanıklaştığı bir görsel dile sahip.

Eski bir yüzücü olduğunu anlatan sanatçının sesi “En iyi sporcular kendi imgesinden ayrılmayanlardır” diyor. Anlıyoruz ki benliğin ayrışması yargıyı ve bununla ilişkili olarak kaygıyı da beraberinde getiriyor.

Yumurtanın yanı sıra, midye dolmacılardan bizlere tanıdık olan, Marcel Broodthaers'in doğduğu ülke Belçika'da da sıkça tüketilen siyah midye kabukları sanatçının yığınlar halinde kullandığı bir malzeme. Broodthaers, bir şair olarak kelime oyunlarına meraklı ve sıkça başvuruyor. “*la moule*” Fransızca midye demek, aynı şekilde yazılan “*le moule*” ise kalıp. Midye, onu şekillendiren kabuğunu salgılıyor ve böylece kendi kendini yaratarak dış dünyadan ayırıyor. Bu nedenle midye kabuğunu benlik için bir metafor olarak düşünebiliriz. Broodthaers'in *Pense-Bête*'den midyeler hakkında yazdığı bir şiiri içeriği aktarmak adına kendi olanaklarıyla çeviriyorum: “Midye/Bu akıllı şey toplumun kalıplarından kurtulmuş/Kendi kendinin kalıbını kendi oluşturmuş/Ona benzeyen diğerleri onunla anti-denizi paylaşıyorlar/O mükemmeldir”

Onca özveriyle kendini var eden bu mükemmel canlıdan milyarlarca var. Bu yönüyle insanlara benziyorlar. Dış dünyaya açılıp kapanırken midye kabuğu da benlik gibi ikiye ayrılıyor. Dış dünya mükemmel bir bütünün çatlamasını veya ikiye ayrılmasını talep ediyor. Acaba *Geç Kalan Yanık*'de iki yumurtaya benzettiğim yan yana duran iki oval veya yuvarlak, yumurtadan çok midyenin kabuğunun iki parçasına mı daha yakın? Zaten vücudumuzun da iki tarafı yok mu? İki göz? İki yanak? İki göğüs?

Bütünlük hissini kaybetmeden, ikiye bölünmeden, andan ayrışmadan var olabilir miyiz? Biri 15 diğeri 22 dakika olan bu yerleştirmeler dikkati dağınık günümüz izleyicisinden dikkat ve zaman talep ediyorlar. Dalıp gitmeden, andan ve böylece eserden ayrışmadan orada olmamızı istiyorlar. Sanatçı bu bağlamda bir risk alıyor.

Sergide metin temelli bu iki video yerleştirmeyi tamamlayan *Yörünge* adında metinsiz bir video yerleştirme daha var.

Yörünge, sürekli dönüşen bir imgenin yarım bir *pseudosphere* (sözde-küre) üzerine yansıtıldığı ve sürekli döndüğü bir video yerleştirme. Döllenmiş bir yumurtanın içi de sürekli dönmüyor mu? Sanki yumurtanın içindeyiz ve iç artık dış olmuş. Heyecanlı bir dönüşüm var ama neye dönüştüğü tanımlanamadan tekrar dönüşüyor. Video şeylerin tanımlanamadan önceki o ara formunu sonsuza uzatıyor. Mükemmellik tam bu anda saklı olabilir mi? Adı konamayan bir imge görünmez midir?

Bir kolon etrafına yerleşmiş bu yerleştirmeyi sfenks baskıları çevreliyor. Sfenkslerin insan kafası, aslan vücudu, kartal kanadı, yılan kuyruğu gibi öğeler taşıyan mitik yaratıklar olması, önden bakınca dört, yandan bakınca beş ayaklarının olması, onları videoda bir türlü neye dönüştüğü belli olmayan imgelere yakın kılıyor. Eskiden sfenkslerin şehirleri koruduğuna inanılıyordu. Ne içeride, ne dışarıda tam kapı ağzında duruyorlardı. Mükemmel oldukları için mi güçlüler? Yoksa Broodthaers'e geri dönecek olursak onların tanımlanamazlığı, yani bir bağlamda görünmezliği mi onları güçlü kılıyor?

Ertufan'ın yerleştirmesinde sonsuza uzanan mükemmel bir anı mı koruyorlar?

Sanatçının Onagöre'den çıkan sanatçı kitabı *Dikkatli Adımlarla Yuvarlanmak* sürekli birbirine dönüşen soruları bir döngüye sokuyor. Eser, dili anlama ulaşan zaman temelli bir aygıt olmaktan çıkıyor ve *Yörünge*'deki dönüşen imajlara yakın kılıyor. Kitabın tasarımı da bu döngüyü yansıtıyor.

Sergide teklik çokluk meselesini ele alan bir başka eser *Sahtecinin Sahibi ile* İmtiham yine metin temelli ama analog bir çalışma.

Dijital ağırlıklı bu sergiden, analog bir mekanizmayla çalışan bir diğer esere, *Feraset*'e bakarak çıkıyorum. Sanatçının iki gözünün imgesi ile karşı karşıyayız. Gözlerin altından inen çubukları kaldırıp bırakınca bir gözün üzerinde *too much insight* (fazla feraset) diğeri *makes one blind* (kör eder) yazıyor. Kafamda sergiye başladığımdan daha fazla soruyla dışarı çıkıyorum.

Broodthaers'den bir alıntıyla kapatıyorum: “Işık ve hakikat arasında aynı gözlerimiz ve zekamız arasındaki gibi güçlü bir analogi vardır. Eğer göze bir anda çok fazla ışık girerse göz kör olur. Bu nedenle inanıyorum ki kurmaca gereklidir.”*

*Alıntılar Minneapolis'te yer alan Walker Art Center'da gerçekleştirilen *Marcel Broodthaers Retrospective* adlı sergisi kataloğu (1989) üzerinden yapılmıştır.

SOLDAKI: FERASET, 2020, MDF ÜZERİ BASKI, 98 X 40 CM

ALT TAKI: BİR CEVAP ŞAŞIRTABİLİR Mİ?, 2017-2020, VIDEO YERLEŞTİRME, 22' İLK VERSİYONU 13. SHARJAH BIENALİ İSTANBUL AYAĞI BAHAR SERGİSİ İÇİN ÜRETİLMİŞTİR.

Bir çift mavi-siyah kabuk

Yazı: Sena Başöz

Fotoğraflar: Ali Taştık